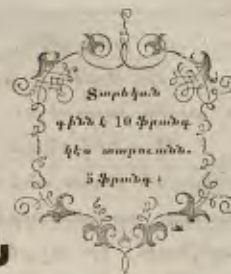

ԵՐԻՐԱՊԵՏ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի 13.

1859

Բ. ՀԱՏՈՐ

ՅԱՆՈՅ ԽՂԻԿԸ

ԿԱՄ

ԳԻՊՈՒՐԿ

մէն օր Գիպուրկին հասնելուն
կըսպասուէր, երկրորդ, երրորդ
եւ վերջի հրաւերն ալ եղաւ,

բայց բաղձացուածը չերեւցաւ:

“Գիպուրկ հաւանականաբար
թուղթն ընդունած պիտի չըլլայ,
կամ թէ գլուխը դժբախտութիւն

մ’եկած է, որ մինչեւ հիմակ չեկաւ,, կ’ըսէր մա-
տուանակետն երբոր դքսուհին կու լար, եւ դուքսն
ալ ազատութեան բոլոր յոյսը մէկ գի թողուցած էր:
Բայց նոյն վայրկեանին մէջ ամբողջին դաւթին մէջ
ձիաւորի մը շարժում լսուեցաւ:

“Մի յուսահատիք տէր, արիացէք,, գոչեց ծե-
րունին ուրախութեամբ. “Աստուած օգնութիւն կը
խաւրէ,,:

“Ո՛հ, Գիպուրկն ըլլար, գոչեցին երկուքն ալ
մէկտեղ եւ վար վազեցին: Դոյն վայրկեանի մէջ մուշ-
տակէ վերարկուի մը փաթթութեամբ մէկը ներս մտաւ:
Գիպուրկի կոմսը: Ո՛հ. Գիպուրկ չէր: Պէտքալին բա-
ղուններուն վրան ինչաւ Գունիկունտա Պիպերինկէն
խաթունիկը:

“Սիրելի բարեկամ,, գոչեց վերջինը Պէտքալին
“իմ անսովոր եւ անակնկալ այցելութեանս վրայ մի
զարհուրիք: Քաջալերուէ եւ սիրտ ըրէ. որովհետեւ
ամէն մէկ վայրկեանն անգին է: Ամուսինդ պէտք է որ
փախչի, եւ աս ժամուս մէջ պէտք է որ ճամբայ ել-
լէ, ապա թէ ոչ կորսուած է,,:

“Տէր Աստուած,, գոչեց դքսուհին եւ Գունի-
կունտային բաղկացը վրան ինչաւ: Ասի՛ զանի առնե-
լով բաղձոցին վրայ տարաւ, ուր քիչ մը հանգչեցաւ:

“Լեւեք ինծի սիրելի Պէտքալ,, կ’ըսէր Գունի-
կունտա հեղութեամբ իր բարեկամին, “որ քեզի գու-
ժաբեր եղայ: Բայց մի եւ նոյն ատեն նաեւ ազատու-

թիւն ալ կը բերեմ: Ուրեմն, տէր դուքս պէտք էք
անմիջապէս փախչիլ, որովհետեւ արագ փախուստը
միայն կրնայ զձեզ փրկել: Մտիկ ըրէք, համառօտիւ
պատմեմ: Չեր կոթորիտ Գիպուրկ դքսոյն գրած
թուղթը Գեֆէ դատաւորաց ձեռքն անցած է: Յա-
տակագիծը մատնուած է: Գիպուրկ աս ամէն բանէն,
բնաւ բան մը լսած չէ: Մահերնիդ որոշ է: Աս գի-
շեր զձեզ անկողնէդ հանել կ’ուզեն: Տէր դուքս,
աշխարհքիս մէջ ձեզի ամենէն սիրելի եւ աղին եւ
ղոններուն սիրոյն համար կ’աղաչեմ որ շուտով ձի մը
պատրաստել տաք եւ շուտով փախչիք, շուտով սր-
շափ որ կարելի է: Թէ որ քանի մը ժամ ալ յա-
պողելու ըլլաք, անիրկելի էք,,:

Գունիկունտա՝ դքսոյն աս եղանակաւ խօսած
ատենը, աղաք մօրերնուն քովը կու լային եւ կը հե-
ծէին, իսկ մայրերնին մարելով բաղձոցին վրան ին-
չած էր:

“Պէտք էք փախչիլ տէր,, կ’ըսէր մատուանա-
պետը. “եւ ես ալ ձեզի կ’ընկերանամ: Իս հիմայ
շուտով վար կ’իջնամ ու ձիերը պատրաստել կու տամ,,:

Գուքսն անանկ ապշած եւ անանկ ամէն կող-
մանէ ստիպուած էր որ ինչ ընելըք չէր գիտեր:

“Տէր կոմս,, նորէն սկսաւ Գունիկունտա. “ձեր
ամուսինը մարած է, բայց շուտով կ’արթննայ, դուք
աս վայրկեանը գործածեցէք եւ հեռացէք, եւ ան-
ջատման ցաւն իրեն խնայեցէք: Իս անոր քովը կը
մնամ, մինչեւ որ ան հաճոյարար լուրն առնենք թէ
դուք ապահովցած էք,,:

“Իայց ողորմած Աստուած, ո՛ր պիտի փախչիմ,,
կ’ըսէր դուքսը:

“Գէտ Ի Հելուետիա, Գոկկենպուրկ դքսին
քովն, ուր զԳիպուրկ ալ կը գտնէք: Գէտ Ի Հե-
լուետիա փախչիլը Գեֆէ դատաւորները չեն կրնար
կռահել, անոնք Վիեննայի գլխաւոր ճամբուն վրայ
ձեզի կը սպասեն: Անոր համար միշտ անտառային տե-
ղեր պէտք էք կենալ, որ անոնցմէ դանուակէն ապա-
հով ըլլաք: Եւ որպէս զի հիմակ ժամանակ չկոր-
սընցնէք, սա ոսկւով լեցուն քսակն ալ մէկտեղ ա-
ռէք, որովհետեւ առանց դրամոց չէք կրնար փախ-
չիլ: Ուրեմն տէր դուքս, պատրաստուեցէք, ժամա-
նակը կը մօտենայ, ազատեցէք իմ բարեկամիս՝ դրք-

սուհւոյն ամուսինն, ու անոր զաւակաց հայրը: Սա քանի մը ժամերը յօգուտ գործածեցէք, ապա թէ ոչ բոլոր աղատելու յոյսը շատ ուշ եղած կ'ըլլայ,:

Գունիկունտա՝ աս ըսելէն ետքը, պատի վրայէն կ'ստուած սուրն անձամբ վար առնելով, դքսոյն մէջքն անցուց, որ անտարբերութեամբ թող կու տար: Ուրովհետեւ իր աչքերը մարած ամուսնոյն եւ լացող տղոց վրայ սեւեռեալ էին. սրտէն արիւն կը վազէր, եւ ինք զինքը չէր կրնար որոշել:

Հիմակ տէր դուքս, ալ ատեն մի կորսընցնէք, գոչեց Գունիկունտա: Պէտքա վրայ կու գայ, արդէն աչքերը կը բանայ: Նայեցէք, նայեցէք ձիերն արդէն դաւթին մէջն են: Օն, ծն ատենն է, ամենէն պատուական ժամանակն է,:

Գուրքը, կարծես թէ Գունիկունտային ստիպող աղաչանքները չէր լսեր, դեռ երկայն ատեն արտասուալից աչք իր ամուսնոյն ու տղոցն առջին կը կենար: Մէյ մ'ալ յանկարծ իր անզգայ ամուսինը դուրկեց եւ իր կրծոցը վրայ ճնշեց, նոյնը տղոց ալ ընելով, որոնք սրտակոտոր կ'աղաղակէին, զանոնք մէյ մ'ալ պագնելով, դուրս ցատկեց եւ խղնջածեւ սանդղէն վար ածապարելով ամրոցին դաւիթը հասաւ: Չիուն վրան աշտանակեց եւ դռնէն դուրս ելաւ:

ԳԼՈՒԽ Ե.

Զարհուրելի վրեժ:

«Փառք քեզ Աստուած, ալ գնաց», կ'ըսէր Գունիկունտա, եւ սրտին մէջէն Աստուծոյ աղօթելով որ զանի պաշտպանէ եւ ապահով տեղ մը հասցնէ, կուսական աչացը մէջ պայծառ արցունք մը կը շողջողար: Իւ իր բարեկամին մօտենալով, անոր քով բազմոցին վրան նստեցաւ եւ անոր գլուխն իր կուրծքին վրան հանգչեցուց: Նաեւ տղաք ալ հանդարտեցնելու փոյթ տարաւ, որոնք իրենց հօրն երթալուն վրայ խիստ կու լային, «Հանդարտեցէք, սիրելի զաւակք», կ'ըսէր «մի լաք, որովհետեւ ձեր սիրելի հայրը, բարի բարեկամի մը գնաց, ուստի որ՝ զինքն սպաննել ուզող ան չար ասպետաց դէմ օգնութիւն գտնելով, շուտով ետ պիտի դառնայ,»:

«Ո՞վ շուտով ետ պիտի դառնայ», հարցուց դքսուհին տկար ձայնով եւ դեռ կէս մը միայն սթափած:

«Մաքը, քու աղնիւ ամուսինդ», պատասխանեց Գունիկունտա:

«Մաքը. այո՛ իմ Մաքսս, ըսաւ միայն, տկար դքսուհին:

«Սիրելի մայր, սիրելի մայր, ալ պէտք չէ որ տրտմիս եւ անհանգիստ ըլլաս, կ'ըսէին տղաք զինքը փափուկ եղանակաւ մը շոյելով. «մեր սիրելի հայրը գնաց որպէս զի զինք սպաննել ուզող չար ասպետաց դէմ օգնութիւն մը գտնէ:

«Չար, չար ասպետները», պատասխանեց պղզտիկ Պէրդա առանձին, «մեր սիրելի հայրը սպաննել կ'ուզէին,»:

«Ի՞նչ գան մէյ մը, ան չար ասպետները, աւելցուց Գունի, «հայրերնիս քաջ ասպետաց հետ դառնալու ըլլայ, զամէնքն ալ կը վաճնտէ,»:

«Կը վաճնտէ», կրկնեց մայրը հարցնելով, եւ աշուրները բացած քննող եղանակաւ մը չորս կողմը կը նայէր եւ բան մը կը փնտրուէր: «Հայրերնիդ ո՞ւր է, կը հարցընէր եւ խելքն հետզհետէ աւելի վրայ կու գար:

«Կնաց, սիրելի մայր, կրկնեցին տղաք, «որպէս զի չար ասպետաց դէմ օգնութիւն գտնէ,»:

Աս վայրկենիս մէջ մէկէն ի մէկ ամէն բան դքսուհւոյն մտացն առջին եկան, եւ աչքերէն արտասուաց հեղեղներ սկսան իջնալ: Տղաք ալ տեսնելով որ մայրերնին կու լայ, իրենք ալ յորդ արտասուք կը թափէին: Խոհեմ Գունիկունտա թող տուաւ որ իր բարեկամը լայ, որովհետեւ գիտէր որ արցունք զցաւը կը մեղմացնեն եւ ծանրացած սիրտը կը թեթեւցընեն: Պէտքային արտասուքն ալ ասանկ դէպք մը յառաջ բերին:

«Ուրեմն խեղճ եւ դժբախտ Մաքսը գնաց», հարցուց դքսուհին իր սրտի ծանրութենէն կակղցած եւ հանդարտած: «Գոնէ վերջին երթաս բարով մը կարենայի ըսել: Ո՞ր ամենակարող Աստուած դռն զինքը պաշտպանէ ու փրկէ,»:

«Վսանկ աղէկ է, տիկին, այսպէս պէտք է ըլլալ, պատասխանեց մատուանապետը, որ կամացուկ, տուանց տեսնուելու խցին մէջ մտած, եւ դքսուհւոյն խօսքը լսած էր: «Պէտք ենք Աստուծոյ վստահ ըլլալ, որովհետեւ կարօտութեան լաւագոյն օգնականն ինքն է: Մենք զգուրքը մեր աղօթիցը մէջ պէտք ենք Աստուծոյ հովանաւորութեան յանձնել, եւ հանդարտ սպասել որ ինք ամէն բան ի բարին դարձնէ,»:

«Ի՞մ դժբախտ էրկանս ո՞վ ընկեր եղաւ, կամ թէ առաջն ընկերութեան գնաց», աւելցուց դքսուհին քիչ մը հանդարտած:

«Վռանց ընկերի գնաց», պատասխանեց ծերունին, եւ աչացը մէջ արցունքը կը փայլէր: «Ես երկու ձի պատրաստել տուած էի. մէկը մեր տիրոջն ու մէկը ինծի համար: Որովհետեւ հաստատուն միտքս դրած էի որ ինք ուր որ երթայ իրեն ընկերանամ: Բայց ինք որոշակի արգելեց որ իրեն ընկերացող չըլլայ: Ինք Քուրդին ասանկ խօսեցաւ. «Գունի իմ հեռաւորութեան ատենն իմ ծառայիցս վրայ հոգաբարձու կ'ըլլաս, իսկ դուք յարգելի տէր,» հոս ծերունւոյն աչքէն ակամայ իսկ արտասուք կ'իջնար. «դուք ալ ամուսինս ու տղաքս միմիտարեցէք եւ իւրենց հայրաբար բարեկամ եղէք,»:

Աս խօսելէն ետքը մեկնեցաւ: Քուրդ եւ եւ մնացինք ու կու լայինք: Ուրովհետեւ մեր տիրոջը կամաց դէմ գործել չէինք ուզեր, նոյնը մեզի համար նուիրական ու սուրբ էր: Ես ազնիւ տիկին, եթէ որ կը բարեհաճիք ձեր եւ ձեր որդւոցը հայրաբար բարեկամ կ'ըլլամ: Այնպիսի բարեկամ մ'որ ձեզի եւ ձեր որդւոցը համար, իր արեան վերջի կաթիլն ալ թափելու պատրաստ է,»:

Լսոր վրայ Պէադա շնորհակալութեամբ ծե-
րունեցն ձեռքը պադաւ:

«Ինծի կ'երեւայ որ, կ'ըսէր Գուռիկունտա դըք-
սուհւոյն, «դուն պէտք ես անկողին մտնել, որովհե-
տեւ մարմինդ շատ տկարացած է: Ճակատդ կ'այրի,
կ'երեւայ որ սիրելի Պէադա խիստ գլխացաւ մ'ուշ-
նիս: Եկուր խեղճ բարեկամ ննջարան երթանք: Քիչ
մը քնանալէդ ետքն ամէն բան կարգի կու գայ»:

«Ո՛հ ստուգիւ, թէ որ կ'ընամ նէ քիչ մը
քնանալ, պատասխանեք Պէադա եւ իր բարեկամին
հտեւէն կ'երթար որուն տղաք ալ կը հետեւէին:

Կէս ժամ ետքը Գուռիկունտա նորէն խուց
դարձաւ, ուր ծերունի երէցը ջերմեռանդութեամբ
ժամասացութիւնը կը կատարէր:

«Վքսուհին, աղնիւ ու բարի տիկինը քնոյ մէջ
է, կ'ըսէր ծերունեցն: «Նոյնպէս սիրուն պզտիկներն
ալ կը քնանան: Աստուած իրենց քունն օրհնէ եւ
մինչեւ որ զարհուրելի պղծութիւնն անցնի նէ թող
չտայ որ արթնանալ»:

«Ի՞նչ պղծութիւն է, ըսածդ դո՛ւստր, հար-
ցուց ծերունին:

«Սրտափելի պղծութիւն մը պիտի ըլլայ եւ
աս գիշեր պիտի ըլլայ, պատասխանեց Գուռիկունտա:
«Կէս գիշերէն յառաջ դիմակներով երեք սեւ զրա-
հաւորեալներ պիտի գան, ասոնք անոնք են որոնք
ղեւթաբլ բռնել կ'ուզեն»:

«Ի՞նչ, պիտի գան ան սրիկաները, կը կրկնէր
մատաւնապետը դառնութեամբ: «Թող գան մենք չենք
վախնար: Առանց վախու գիմացնին կ'երթամ եւ ճըշ-
մարտութիւնը իրենց առջին կը խօսիմ»:

«Ե՛ս ալ, աւելցուց Գուռիկունտա, «եւ ալ
չեմ վախնար: Չեղի հետ յարգելի տէր արթուն կը
մնամ: Ասպետներն ինչպէս պիտի ապշին ու մնան
երբոր դքսոյն ու դքսուհւոյն տեղն զմեզ գտնեն, եւ
իրենց անաստուած յատակագիծը փճանալու ըլլայ:
Աս երեքը սաստիկ կատաղութեամբ պիտի յարձա-
կին: Բայց մենք չենք վախնար: Ան ամբարտաւան դա-
տաւորները թող տեսնեն, որ կրծոց մէջ բարի խիղճ
մը կրող մարդիկ իրենցմէ աւելի քաջասրտութիւն
կրնան ունենալ»:

«Դէ՛կ ըսիր, աս բանս մենք պէտք ենք, աղ-
ջիկս, իրենց ցուցընել, կրկնեց ծերունին եւ աւել-
ցուց: «Բայց առանց հարկաւորութեան պէտք չէ որ
ղերնք դրդուենք: Որովհետեւ աս դատաւորներն, ալ
մարդ չեն, մարդկային բոլոր զգածմունքը թողուցած,
գիշատող գազան եղած են եւ ամէն տեսակ յան-
ցանք գործելու են թակայ են: —

Վիշ մը վերջը Գուռիկունտա յանկարծ գոչեց
«ձիերու ոտից ձայներ կը լսեմ: Սեւ ասպետներն են:
Ամրոցի գաւթին մէջ մտան: Քաջաւերուեցէք յարգելի
տէր, հիմայ ներս կու գան»:

Լսոր վրայ անմիջապէս դուռը բացուեցաւ եւ
երեք դիմակաւորեալ ասպետներ ներս մտան, ասոնցմէ
երկուքը դրան քով լուռ կեցան, իսկ երրորդն այն-

պիտի զօրաւոր քայլերով յառաջ եկաւ որ գետինն
ու պատուհանները կը դողային, եւ եկեղեցականին
ու աղջկան մօտենալով,

«Սաքս Վալտերնի դուքսն ո՛ւր է, կը հարցը-
նէր ստուար ձայնով մը:

«Նոս չէ տէր ասպետ, պատասխանեց ծերու-
նին առանց վախու:

«Պանչեցէք, կ'ըսէր դիմակաւորեալ ասպետը. «ո-
րովհետեւ էական բանի մը վրայ իրեն հետ խօսիլ կ'ուզեմ»:

«Ինք ամրոցի մէջ չէ, տէր ասպետ, պատաս-
խանեց մատաւնապետն հանդարտութեամբ:

«Ինք դէպ ի Վիննա Մաքսիմիլիան կայսեր
երթալու ճամբուն վրայ է, ըսաւ խաբէութեամբ
Գուռիկունտա, եւ այնպէս ձեւացուց որ ըսածը բեր-
նէն փախած ըլլայ:

«Ո՛հ սատանայ, գոչեց սեւ ասպետը զարհու-
րելի եղանակաւ մը, եւ ոտուրներն անանկ գետինը
կը զարնէր որ բոլոր խուցը կը սասանէր: «Արդէն
անմիջապէս կուհեցի, կ'ըսէր բարկութեամբ, «երբ
որ զքեզ, Պիպերինկէն խաթուն, զքեզ հոս տեսայ,
իմացայ որ սատանան մեզի խաղ մը խաղացած է:
Խաթունիկ, դքսոյն մեր ձեռքէն փախչելու ձեր գործքն
է: Բայց անոր փախչելու թէ ձեզի եւ թէ բոլոր Վալ-
տերնի ընտանեաց վարդ մը պիտի չբռնուցնէ»:

«Տէր ասպետ, կրկնեց քաջութեամբ ծերու-
նին «ձեռք վարդ չբռնուցընէր, բայց փուշեր յառաջ
կը բերէ որոնք, ձեր Վալտերն դուքսը բռնելէն յա-
ռաջ զձեզ պիտի խալթեն»:

«Յարգելի տէր, որոտաց ասպետը «ձեր ապա-
ժամ խալթը մէկ դի թողուցէք, ապա թէ ոչ, աս
ըսելով ձեռքը սրոյն վրայ դրաւ:

«Ի՛նչ չկայ տէր ասպետ, սուրդ քաշէ, կ'ը-
սէր հանդարտութեամբ ծերունին, «ես անկէ վախ մը
չունիմ: Ես պատուոյ մէջ ծերացայ եւ մազերս ճեր-
մըկցան եւ կրծոցս մէջ բարի խեղճ մ'ունիմ, եւ մա-
հուրնէ չեմ վախնար»:

Ասպետը տկար ծերոյն, աս քաջ խօսքերը ըս-
ելով ապշեցաւ եւ Գուռիկունտային դարձաւ:

«Պիպերինկէն խաթունիկ, դուք սուրբ Ֆեֆէն
դէմ գէշ խաղ մը խաղացիք, ասոր համար ձեզմէ
վրէժը պիտի առնուի»:

«Սուրբ մը, վրէժխնդրութիւն չգիտեր, պա-
տասխանեց ծերը, «բայց . . . »:

«Ի՛նչ ծեր, լուէ կ'ըսեմ, կրկնեց ասպետը
բարտութեամբ: «Գիտցած ըլլաք խաթունիկ, որ Ֆեֆէն
դէմ մէկը պաշտպանելուն պատիժը մահ է»:

«Լո՛ւ տէր ասպետ, կրկնեց աղջիկն աներկիւ-
ղութեամբ, «ես գիտէի բայց ի վերայ այս ամենայ-
նի ըրի. եւ խիղճս ինծի կը վկայէ որ պնդուական
գործք գործեցի»:

«Վէ՛շ եւ անաստուածի մը գործք գործեցիք,
կ'ըսէր ասպետը բարկութեամբ զաղջիկը յանդիմա-
նելով. «դուք զսուրբ Ֆեֆէն նախատեսիք եւ անար-
գեցիք: Մահուան արժանի եղաք»:

«Պիպերինկէն ինչպէս որ գործեց նէ անանկ ալ կը մեռնի», կրկնեց աղջիկը քաջութեամբ:

«Ղըժ, վըժ ձեր եւ վալտէրն ամրոցին վրայ, գոչեց կատաղեց պէս սեւ ասպետը, «Վըժ, վըժ փախտականին վրայ ալ», պոռացին մէկալ երկուքն ալ: Ասոր վրայ զարհուրելի հայհոյութիւններով եւ անէծքներով երեքն ալ խցէն դուրս ելան եւ սանդղէն վար յարձակեցան ու «Վըժ, վըժ», կը հնչէր ամրոցին երկայն ճամբաներու մէջ: Ասպետներն ամրոցէն քիչ մը հեռանալէն ետքն ալ վալտէրնի ամրոցին վրան անէծքներ կը թափէին:

«Վ,ս ինչ զարհուրելի մարդիկ են», կ'ըսէր Գուռիկունտա անոնց հեռանալէն ետքը:

«Նէ ոչ իսկ մարդ են», կրկնեց ծերունին, «կատաղի անասուններ, արիւնկալ վագրներ ու բուններ են: Բայց մեր վրայ գոչած վըժքնին, ստուգիլ ինչպէս որ երկինքն Աստուած ըլլայն ստոյգ է, այսպէս ալ ստուգիլ պիտի գայ օր մ'որ ան վըժքն իրենց վրայ պիտի գայ: Պէտք ենք քուրդին յանձնել որ իր մարդիկներովը գիշեր ցորեկ պահպանութիւն ընէ, եւ միայն ծանօթ մարդիկները խրամի կամրջին վրայէն ներս թողու: Որովհետեւ կը վախնամ որ աս մարդիկներն ըրած սպառնալիքն ի գործ կը դնեն»:

«Նրկիւնք պահէ այսպիսի արկածէ», աւելցուց Գուռիկունտա: «Բայց դքսուհին ու տղաք եղած բաներէն բան մը չիմանան նէ աղէկ կ'ըլլայ: Պէտք է բոլոր ծառայից ապսպրել: Որովհետեւ խեղճ տիկինն արդէն նոյն իսկ առանց աս եղածն իմանալու ալ բաւական կրելու բան ունի: Մէյ մ'երթամ նայիմ որ դեռ կը քնանայ: Գիշեր բարի յարգելի տէր»:

Աս ըսելով Գուռիկունտա հեռացաւ, մատաւ նապետն իր ժամասացութիւնը կը լմնցնէր:

Պէտք է շարունակուի:

ԾԱՊԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿԱՆՔԱՆ

Գ. ՍԱՐԻՐ

Պապարուզազում (Pancratium):

Աս ծաղիկն իր ձագարի ձեւով վեց մաս բաժնուած եղններով կը ճանցցուի: Աս տեսակ շուշանը արտաքին կարգի գեղեցիկ տեսակներ ունի, որոնք աս կողմանց պաղլուծեան պատճառաւ ազատ տեղ դժուարաւ կը դարձնուին: Բայց ով որ գէպ ի հարաւ նայող խցի մը մէջ ամառ ատեն պատուհանի քով նոյնը դարձնելու ըլլայ, աս գեղեցիկ ծաղիկը տեսնելու արժանի կ'ըլլայ: Ծաղիկ տեսնելու շատ ջուր կ'ուզէ, բայց ուրիշ ատեն, մանաւանդ ձմեռը՝ չափաւոր: Ասոր հոգն է փտտած տերեւի հող, աւաղով ու քիչ մը կաւով խառնուած: Չմեռը պէտք է աղէկ տաքցուած խցի մէջ պահել, բայց կրակարանի մօտ պէտք չէ դնել: — Երեւելի տեսակ մըն է:

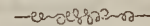
Վարկիտատեսակ 2. զանազան ատեն կը ծաղիկ, տերեւները սրածեւ, ձողունը շուրջ 3 մասնաշաղի: Ծաղիկէն ետքը երբ որ տերեւները կը թափին, ան ատեն ալ պէտք չէ ջրել: 2—3 ամիս հանգչելէն ետքը նոյն տիպն ուրիշ հողի մէջ կը անկուի:

Գեղեցիկ 2. (P. amoenum). Երկայն, ձուածեւ տերեւներով եւ տարածեալ, սպիտակ, անուշահոտ ծաղիկներով: Անանկ սոխ մըն է որ միայն ջերմացներու մէջ պատուհանի ետեւը կրնայ ծաղկեցուիլ, շատ պարարտ եւ աւաղախառն հող կ'ուզէ, եւ աճման ատենը խոնաւութիւն կը սիրէ, եւ սոխին ծաղկերէն բաժնելով կ'աճին:

Նուշահոտ 2. (P. fragrans): Չուածեւ, սրածայր եւ լայն տերեւներով, եւ ճերմակ, դժուար եւ խիտ անուշահոտ ծաղիկներով: Վերինին պէս կը մշակուի:

Իլլիրիական 2. (P. illyricum): Հարաւային Եւրոպական տունի է: Տիգրածեւ, բուլթ, մութ կանաչ տերեւներով եւ երկանկին ճիւղերով, բազմաթիւ, սպիտակ եւ անուշահոտ ծաղիկներով: Ծաղիկն ներսի պոսիլը վեց ճեղք ունի: Չմեռը ծածկուելու ըլլայ բայց օդի մէջ կը դիմանայ:

Մարիտիմ 2. (P. maritimum): Երկայն, հաւասար լայն, տիգրածեւ մութ կանաչ տերեւներով, նոյնպէս մութ կանաչ եւ ճգմուած ձողունով, եւ քանի մը կանգուն կեցող, նարկիստատեսակ, սպիտակ, կանաչ գծերով, անուշահոտ ծաղիկներով: Ծաղիկն մէջի կողմը աւելի զանգաւ կածեւ պակի մ'ունի՝ տասը բուլթ ակուններով: Արնայ իր պարտեղի ծաղիկ ալ գործածուիլ, բայց ձմեռը բայց օդի մէջ անցնելու համար պէտք է ծածկել:

ԿԱՐԻՊԱՆԻՍԻ

Յուլիէի Կարիպալտի Յուլիսի 14ին, 1807ին Նիցցա ծնաւ, իր պալտի հասակին մէջ Սարաիիոպոլսոյ նաւատորմը լինէր մէջ ինքը զինքը ծովային ծառայութեան նախընտրեց, եւ ան ատենէն ի վեր իր արիւթեան ու պաղարիւնութեանը քանի մը փորձերը ցուցուց: 1834ին ճեմալայի մէջ, ան երկրին դէմ, որուն ծառայութեանը մէջ կը գտնուէր իր յեղափոխական միտքը ցուցուց, անկէ Գաղլիտ փախաւ, եւ անկէ ալ Գուռուզի Պէյին ծառայութեանը մէջ մտաւ: Բարբարոսաց ծովեզերաց ծառայութիւնն երկայն ատեն հաճելի չեղաւ իրեն, յեղափոխութիւնները զինքը ուրիշ դաշտի հրաւիրեցին: Հարաւային Ամերիկայի ազատութեան պատերազմներն զինքն ակամայ իսկ հոն քաշեցին: Մոնդէլիտայ հասած ատենը Ուրուկուայի հասարակապետութեան նաւատորմին մէջ մտաւ. իրեն մեծ տաղանդովը Պաւլոս Ալիքսանդրի դէմ գործող նաւատորմին վերին հրամանատարն եղաւ: Մոնդէլիտայի մէջ գաղլիտական-անգլիական միջնորդութեանէն ետքը, Ռոզաի ցամաքային պատերազմի մէջ երբեմն արագաշարժ ձիաւորաց, երբեմն անխնայ ստանաւորաց զլուխն անցած կը պատերազմէր: Անոնցմով պատերազմի հրամանատար ըլլալու մէջ կատարելագործուեցաւ: 1848ին դէպքերը զինքը Եւրոպա կոչեցին: Իտալական լեզէն մը կազմեց, որուն մէջ մտած էր նաեւ Մաժժինի, աւելի հարաւային Գիրոլի վրայ յարձակեցաւ, Մաժժինի աս պատերազմի մէջ իրեն մեծապէս գործակից եղաւ, մինչեւ որ Միլանին կոնաւովը զինքերը վար ձգեց: Կարիպալտի, թէ եւ դիմացը Աւստրիացոյ մեծ բանակի մ'ունէր, բայց ի վերայ այս ամենայնի իր ծարպութեամբը կրցաւ Հելլենտիայի լեւանց վրայ ապաւինիլ:

Իսթանբուլ գաւառէն ետքը, խորհրդանոցի անդամ ընտրուեցաւ, եւ նոյնին մէջ թագաւորին հակառակորդ մըն

էր: Կարիպալտի իր քաջութիւնն ու իր լէգէնը ան զօրաց դէմ դարձուցած էր սրնոյ դէմ այսօրուան օրս Իտալիայի անկախութեան, համար կը կուռի: 1849ին երբոր հաստա- լապակտական Գաղղիա, Հռոմայ հասարակապետութեան դէմ կը կուռէր, Ուտինո զօրավարը, Կարիպալտին Ապրիլի 30ին մեծ կորստով ետ մղուեցաւ եւ Կարիպալտի նոյն տարւոյն Մայիսի 9ին իր 3000 հօգւով, հետագործեցոյ շատ աւելի հզօր բանակը Բալետարինայի քով զարկաւ, նոյնպէս Մայիսի 19ին Վելլեգրիի քով իր զօրքը շատ աղէկ պատերազմեցաւ, ինք աս ամէն պատերազմներու մէջ միշտ տուջի կարգին մէջն էր, եւ շատ անգամ ալ վերաւորուած է: Յունիսի սկիզբը, երբոր Գաղղիայիք Հռոմայ վրայ յար- ձակում կ'ընէին, իր դիրքը ամենէն դժուարինն էր, ինք ղեկնալին տեղէն վաճառել չկրնալով ստիպեց որ պաշար- մամբ զոհ ըլլայ: Վելլեգրի երբոր քաղաքն անձնատուր պիտի ըլլար, Կարիպալտի վերջի յուսահատական փորձերն ալ ըրաւ, երբեմն կամուրջները օդ հանել կ'ուզէր, երբեմն Հրեշտակի դղեակը մինչեւ յլետին մարդը պաշտպանել կ'ուզէր, երբեմն քաղաքը թողաւ եւ իրեններովը ընթաց վրայ քաջուիլ, եւ Իտալիայի ուրիշ քաղքի մը մէջ պատե- լազմի յառաջ տանիլ կ'ուզէր: Բայց դէմ չգրաւ այլ ետ քաշուեցաւ: Յուլիսի 3ին իր 3000ովը յաւիտենական քաղաքը թողուց, եւ Ուտինոյին մօտ՝ կողման հակառակ ուղղութեամբ ոկաւ երթալ: Ամոյն վերջի օրերը Աւ- տարիացիներէն մղուելով Ուտինոյին եւ Արենինեան լե- լանոյ վրայէն Ս. Մարինոսին կողմերը հասաւ: Ինք կը յու- սար որ հոս ապստէն մը կը գտնէ եւ կամ թէ Աւտարիաց- ւոյ հետ ուղածին պէս պայմաններ կրնայ դնել: Հոն քա- ղաքապետէն հրաման կ'ուզէր քաղաք մանելու, քաղաքա- պետը կը զլանար, եւ կերակուր ու ըմպելի միայն աս փոքր տէրութեան սահմաններուն վրայ կրնայ արուիլ կ'ըսէր, եւ չէր ուզէր որ Կարիպալտի Ս. Մարինոսին սահմանները բըռ- նաբարէ: Բայց Կարիպալտի երկրորդ օրը քաղքին դրան տուջին երեւցաւ եւ Փրանկիսկեանց վանք մը մտաւ: Իր դունդը քաղքէն դուրս կը կենար, եւ Կարիպալտի քաղքին մեծերէն կը խնդրէր որ Աւտարիացոյ մեծերուն հետ խօ- սին եւ յայտնեն որ եթէ զիրենք աղատ թող տան երթալ զէնքերնին վար կը ձգեն, եւ ինքն ալ կը խոտոտնայ Ամե- րիկա երթալ: Բայց ինք ասոր պատասխանին չիտպանց, գիշերանց իր կնոջմովն ու 200 հաւատարմներովը, առանց իր զնդին խնայելու գիշերուան մութն իրեն օգնական առ- նելով Իտալիանային ծովեզերքը փախաւ հոն նաւ մանելով ճենովա հասաւ:

Եսկէ ետքն իր պատերազմական ընթացքը դադրե- յաւ եւ նաւավարութիւն կ'ընէր երբեմն նոր Եորդէն Գա- լիֆորնիա կ'երթար երբեմն դէպ ի Զինուած զաջող Գերմանացի նաւաց առաջնորդ, երբեմն ալ նաեւ Քիչ մ'ատեն Բերուի մէջ զօրաց հրամանատար եղաւ, մինչեւ աս տարւոյն սկիզբը նորէն Բիւէմանդ կանչուեցաւ: Իւ հիմայ իր աղատակամաց զնդովը Լոմպարտիայի մէջն է:

Զինուորական ճարտարապետութեան վրայ:

Զինուորական ճարտարապետութիւնը կամ բերդից ճար- տարապետութիւնը կը սորվեցնէ, առանձին քաղաքները եւ կամ ամբողջ կառավարութիւնը այլեւայլ ամրութեանց ձեռ- քով թշնամոյն յարձակմանէ ապահովեցնել: Բոլոր ամուր բերդերն առեւելու կամ պաշտպանելու գործողութիւններն ասոր կը վերաբերի:

Բերդից ճարտարապետութիւնը՝ քաղքին պատերուն ա- մէն մէկ մասերը, կամ զինուորական կայանները այնպէս կար- ղադրելը զինուորն է, որ անոր մէջ գտնուած զինուորները՝ նոյ- նը կարող ըլլան երկայն ատեն պաշտպանել ու զիրենք պաշա- լող թշնամաց յարձակման քաջութեամբ դէմ դնել:

Երկու տեսակ ամուր կայան կրնայ ըլլայ, մէյ մը բնական դրեցը կողմանէ, մէյ մ'ալ արուեստով շինուած:

Կայան մը բնական դրեցը կողմանէ հաստատուն է, երբ որ դիրքը ժայռոտ լեռան վրայ է, եւ կամ ճախիններու մէջ գտնուելով ամէն բնական յարձակմանց դէմ կը դնէ, այնպէս որ դիւրաւ իր հզօր թշնամոյն յարձակման դէմ ինք զիրքը կրնայ պաշտպանել:

Արուեստական ամրոցն ասոր հակառակ ան է, որ թէ- պէտ դիրքը բնութեամբ ամուր չէ, բայց արուեստով ամրացը- նելով կարող կ'ըլլայ հզօր թշնամոյն յարձակմանց դէմ դնել: Արուեստական ամրոցը կամ անցաւոր է եւ կամ տեսական:

Տեւալ ամրոց բնելով ան կ'իմացուի, որն որ արուես- տով կ'ամրացուի ու թշնամոյն ամէն ատեն յարձակումը ան- կարելի կ'ընէ. իսկ առաջ ամրոցն ասոր հակառակ ան է, որ Քիչ մ'ատենուան եւ կամ արշաւանաց մը համար կ'ամրացուի կամ կը շինուի, օրինակի աղաղաւ բանակի, կամ կամուրջի դրեց ամրութիւնը: Աս տեսակ ամրութիւններն հասարակօրէն այնչափ ատեն կը դիմանան, որչափ որ պատերազմը կամ ար- շաւանքը կը պահանջէ:

Տեղւոյ մը ամրութիւնները կը կայանայ 1. Պատնէշի, 2. Փոսի, ու 3. Թագուն ճամբաներու վրայ:

Պատնէշ կամ Հողաբլուր (Rempart) բնելով կ'իմացուի, հողի ու քարերու կոյտ մը, թշնամոյն մերձեցալը խափա- նելու համար. պատնէշը բաւական բարձր պէտք է ըլլալ, բեր- դին կամ ամրոցին գլխաւոր շէնքը թշնամոյն կողմանէ տրուած կրակէն պաշտպանելու, ու պաշարեալները բանակին վրայ թըն- դանօթ արձակելու չափ հեռու աղատ տեղ մ'ունենալու հա- մար, որպէս զի թշնամոյն մերձեցած ատեն, կարենան համար- ձակ վրանին յարձակիլ:

Փոսը (Tranchée) պատնէշին մօտ ու դուրսի կողմը կամ դաշտի վրայ պէտք է ըլլալ, ասով թշնամոյն մօտենալը կը դժուարանայ, ու ասդին անցնելը կ'արդելէ կամ կը դժուա- րացնէ: Երկու տեսակ փոս կրնայ ըլլալ մէյ մը չոր, մէյ մ'ալ ջրով լեցուած. վերջինը աւելի դժուարութիւն կուտայ, անոր համար ալ ջրով լեցուած փոսերը նախագաս են, զորոնք հար- կաւորութեան ատեն կը լեցնեն:

Թագուն ճամբան (Chemin couvert) ամուր փոսերու առջեւ շուրջ վեց կանգուն ընդարձակ տեղ մըն է, զորն որ հողակոյտով կը ծածկեն, ու թագուն ճամբուն ճակատը կ'անուանեն: Ասիկակ անդալաբար 20—25 կանգուն գէպ ի դաշտ կը տարածուի: Աս հեռաւորութիւնը բերդի մը հրաշարից (Glacis) կը կոչուի: Իսկ թագուն ճամբուն առջեւն եղած ճակտին արտաքին կողմը ջրաշարիչէնք (Palissade) կան, կարգ մը քառակուսի ցիցերով, որոնց ծայրերը սուր ու իրարու հետ հաստատուն կապուած են: Միայն մէջ տեղերը հրացանի խոցովակներն անցնելու չափ միջոց կը թողուն:

Ասոնցմէ զատ զանազան արհեստներ կան թշնամոյն յարձակումը դժուարացնելու կամ բոլորովին արգելելու հա- մար, որոնք այլ եւ այլ անուններ ալ ունին: Լա որովհետեւ ասոնց ճիշդ գիտութիւնն աւելի զինուորականաց հարկաւոր ու օգտակար է, անոր համար զանց կ'առնենք ու միայն աւելի գիտ- նալու հարկաւոր եղածներուն վրայ ծառեն յառաջ կը տանին:

Միւլեթէրը (Citadelle) ամուր տեղ մըն է, որն որ քա- ղաք մը պաշտպանելու եւ կամ քաղքին բնակիչները զսպելու համար կը շինուի: Աս վախճանիս համար քաղաքին միջնաբերդ- ներուն համեմատութեամբ այնչափ ամրութիւն չի արուիր. եւ միջնաբերդները այնպիսի դիրքի մը մէջ կ'ըլլան, որ ջրոյ ճամ- բաները իրենց ձեռքն ըլլայ, որպէս զի քաղաքն առնուելէն ետ- քը զիրենք թշնամին չկարենայ առնուլ: Միջնաբերդը քաղքէն ամրագոյն պէտք է ըլլալ. ինչու որ եթէ տկար ըլլալու ըլլայ թշնամին նախ եւ յառաջ զանիկայ կը գրաւէ ու վերջէն ան- ջան բովանդակ քաղքին կրնայ արել: Բայց եթէ նախ քա-

ղաքն առնելու աշխատի ու առնելու ալ ըլլայ, ի վերայ այս ամենայնի պէտք է որ միջնաբերդը դրսանց պաշարէ:

Չինուորական իրողութեանց տեղեակ ըլլողը ճարտարապետ (ingenieur), կ'անուանուի. ուսողական գիտութիւնը իրեն անհրաժեշտ հարկաւոր է:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՒՆԻՍ 14

Տասնուհինգ օրուան միջոցին մէջ թէ՛ պատերազմի ու թէ՛ քաղաքական իրողութիւնները մեծ քայլ մ'առին, յառաջ գացին, երկուքն ալ ի նպատակ դաշնակցի Գաղղիացոց ու Բիեմնիցեցոց: Վերջիններուն Բալթիկ-բոլ թով ըրած յաղթութեամբը Աւստրիացիք Բիեմնիկ տէրութեան սահմանէն դուրս ելան եւ հինգ օր ետքը Մաճենպայի թով ըրած երկրորդ յաղթութեամբը Մինչեղ գետին միւս կողմը քաշուելու ու ամրանալու ստիպեցան, Լոմպարտիա դաւառն ու միւս իտալական փոքր տէրութիւնները թշնամոյն ձեռքը թող տալով: Վիկտոր Էմմանուէլ Սարդինիայի թագաւորն հիմայ գրեթէ բոլոր վերին իտալիայի մը կը հրամայէ: Գոսկանա, Մոսենա, Բարմա ու Լոմպարտիա զինքն իրենց թագաւոր կը ծանչնան ու անոր գործակալներով կը կառավարուին: Իսկ Հոմայ ու Նեպոլիտոյ տէրութիւններուն բախտը Մինչեղի առջեւն ըլլալու դէպքերէն միայն կախում ունի: Մէյ մ'որ դաշնակիցք յաղթեն ու թշնամին խաղաղութիւն ընելու ստիպեն, եթէ Լուր. Նաբոլէոնի անկեղծութեան կրնայ վստահուիլ նէ, ալ իտալիան Վիկտոր Էմմանուէլին թագին տակ մէկ տէրութեան մը կը միանայ: Բայց խնդիր կը մնայ որ արդեօք միւս եւրոպական տէրութիւններն ասոր անտարբեր աչքը պիտի կարենան նայիլ: Արդէն Անգղիա ու Ռուսաստան Գոսկանային՝ Սարդինիայի հետ միանալուն դէմ բողոքեցին, եւ Լուր. Նաբոլէոն զանոնք հանդարտեցնելու համար ծանուցած է որ ինք մեծ դքսին օրինաւոր իշխանութիւնը կը ծանչնայ ու կը պաշտպանէ. թէպէտ եւ միւս կողմանէ Գոսկանայի կառավարները միջնէ հիմայ դեռ Գաղղիայի ու Սարդինիայի գործակալներն են: — Լուր. Նաբոլէոն ուրիշ քաղաքական յաղթութիւն մը ստացաւ:

Անգղիայի մէջ: Հոս երկու գլխաւոր կողմնակցութիւններ են իրարու հակառակ. մէկը աւելի Աւստրիայի կողմ հակող եւ ասոր գլուխն անցած էր Տերպիլի դահլիճը, որն որ կառավարութեան սանձերը ձեռքն ունէր, իսկ միւս կողմնակցութիւնը՝ Լուր. Նաբոլէոնի կողմը ասոր գլուխն անցած են Բալթիկ-մերսիքն ու Ռասմէլ լորտերը: Արդէն ծանուցած էինք որ խորհրդանոցին նոր ընտրուած պատգամաւորներն բոս մեծի մասին կառավարութեան դէմ են եւ յարմար առթի կը սպասեն իրենց զօրութիւնը անոր հետ չափելու: Վերջապէս Մեծափառ թագուհին խորհրդանոցը բացաւ, եւ հարկ եղաւ թագուհւոյն դահլիճստութեան պատասխան մը տալ: Երկայն հակառակութիւններէ ետքն ի կողմ՝ եւ հակառակ տէրութեան՝ Հարլիսկ-զըն պատգամաւորն առաջարկեց որ Տերպիլի դահլիճին դէմ անվտանգութեան յայտարարութիւն մը թագուհւոյն տրուի: Աս առաջարկութիւնը ամսոյս 10ին զիշերը 323 քուէով 310ի դէմ ընդունուեցաւ, որուն վրայ Տերպիլի դահլիճը հրաժարեցաւ ու թագուհին նոր դահլիճ մը կազմելու համար Վրէնիլլ ու Բալթիկ-զըն լորտերն իրեն կանչեց: Նոր դահլիճին գլուխ ելելուն վրայ դեռ լուր մը չունինք: Եթէ Լորտ Բալթիկ-զըն լրացնէ իրեն կրնայ վտանգուիլ նէ ինք խիստ չեղբորութիւն պիտի պահէ:

Անգղիայի իրաց փոփոխութիւնը կարելի է որ Գիրմանիայի մէջ ալ փոփոխութիւն մ'յառաջ բերէ: Մինչեւ հիմա Պրուսիա կառավարութիւնը կ'ուզէր Տերպիլի դահլիճին հետ միարան գործել, այն որ բանի ձեռքը զարնելու համար խորհրդանոցին շարժմանց հետեւութեան կը սպասէր: Հիմայ Տերպիլի դահլիճն ինչպիսի՞նք ու ըլլալովին այլազգ մտածող մը տեղն անցնելով Պրուսիա կառավարութիւնն ան կապէն արձակուեցաւ ու կը կարծուի, որ շատ չանցնի Գերմանիայի գլուխն անցած պատերազմի մէջ պիտի մտնէ: Արդէն Ռեհնոսի գաւառները տա-

նող բոլոր երկաթուղիները քիչ մը ժամանակուան համար իրեն գրաւած է ու հոն շարունակ զօրք կը թափէ. ամսոյս 12ին ալ Պրուսիան հեռագրով կը ծանուցանեն որ Պրուսիան ինք զինք որոշեց զինեալ միջնորդութիւն ընելու: Գերմանացիք աս ըսին վրայ շատ ուրախացան, որովհետեւ իրենց համբերութիւնն ալ հատած էր: Աս շարժմանց դէմ Վալթիկ-զըն իշխանը Գերմանական տէրութեանց ծանուցագիր մը տուաւ, որով կը ծանուցանէ թէ պատերազմը միայն Աւստրիայի դէմ է, Գերմանիայի հետ յարաբերութիւն չունի, ուստի կը յորդորէ որ խիստ չեղբորութեան օրէնքները պահեն:

Ռուսաստանի կառավարութիւնն ալ հարկ տեսաւ Գերմանացոց շարժմանց դէմ իր միտքը բացայայտ մեկնելու: Ինքն ալ գերմանական տէրութեանց ծանուցագիր մը տուաւ, որով Վալթիկ-զըն ըսածները կը կրկնէ ու անոնց անկեղծութեան վրայ երաշխաւոր կ'ըլլայ: Միանգամայն ալ կը սպասուայ որ եւ թէ Աւստրիայի կողմը պատերազմը մէջ մտնեն, ան ատեն ինքն ալ կը ստիպուի ասի արգելելու համար մէջը մտնել ու անով պատերազմը կը մեծնայ: Մէկ ուրիշ ծանուցագիր մ'Օսմանեան տէրութեան ալ տուած է, կ'ըսեն, որով այնչափ մեծ զորաժողով ընելուն պատճառը կը հարցնէ: Ինք կը կասկածի որ Աւստրիայի օգնելու համար եղած ըլլայ եւ կը զգուշացնէ անկէջ՝ սպառնալով որ ինք զէնքով զանի պիտի խափանէ:

Օսմանեան կառավարութիւնն իմաստութեամբ ու հաստատութեամբ ետեւէ կ'իշխայ ամէն պատահարներուն առջեւն առնելու ու ներքին հանդարտութիւնը պահելու: Ժամանակին հանգամանաց զիշանելով՝ Գոսկանային ընտրութիւնն ընդունած ու զանի հանդերձաւորած է, կ'ըսեն: Իսկ արեւմտեան սահմանն եղած պատգամութիւնը զսպելու համար ամէն տրամադրութիւններն ըրած է: Ռաիւզայէն ամսոյս 4ին կը գրեն որ 1600 անկանաւոր ու 800 անկանաւոր զօրք Անի պէյին առաջնորդութեամբ Գլուպուկ հասան, Բորինիլն այրեցին, Գլուպուկի պաշարումը վերցուցին ու բերդը ռազմամթերով ու պաշարով լեցուցին: Գլուպուկ բերդը 1500 հոգի կը պաշարէին, որոնց մէջ 500 Գարաթաղին կար, իրենց աւաշնարներուն տակ: Կուրը երկայն տեւեց բայց մեծ կոտորած մը չեղաւ: Ապրտամբները Գրեպինիլէյի թով ալ զարնուեցան ու ետ վաճըն տուեցան: Հիմայ Օսմանեան զօրքը Գորինիլի թով բանակ դրած կը սպասէ որ Տերպիլի փաշան 6000 կանանաւոր ու 2000 անկանաւոր զօրքով Բիլիշիլի պաշտ միանայ: Փարսիլէն կը գրեն որ 1000 Սերուիացի թշնամութեամբ զինուորներ Գարաթաղից օգնութեան գացած ըլլան, եւ Միլոշ չքիտնալ ձեւացուցած ըլլայ: Սերուիացոց աս շարժումը Մեծափառ Սուլթանին քիչ հոգ չկապտածաւոր:

Յունաստանի նկատմամբ կը լսենք որ յունական կառավարութեան պաշտօնեան խորհրդանոցին ծանուց որ Անգղիա ու Ռուսաստան ստիպելով խրատ տուած են ամենախիստ չեղբութիւն պահելու ու երկրին ներքին հանդարտութեան միտ գնելու: Իսկ Գաղղիական կառավարութիւնը յայտնի ու հատու եղանակաւ ըսած է, որ ամենափոքր յուշանք մ'էլեւելուն պէս ինք պիտի ստիպուի Անգղիայի հետ մէջը մտնելու ու զանի զսպելու:

Սպանիայի մէջ Բիեմնիցեցոց համար ազատական միջնորդներ կը ժողովուէին ու շատ պաշտօնականներ Սարդինիայի ծառայութեան մէջ կը մտնէին: Աւստրիական կառավարութիւնը Սպանիայի կառավարութեան ասոր նկատմամբ մեկնութիւն ուղեց, ըսելով որ ասի չեղբորութեան օրինաց դէմ է: Ասոր վրայ Սպանիայի կառավարութիւնը զօրք ժողովին արգելեց, ու պաշտօնականները ետ կանչեց:

Պատերազմի Ապարելը:

Աւստրիացիք Մայիսի 20ին Մոնդեպելլի թով ըրած զինեալ լրտեսութեան իմանալով որ Գաշնաւորք ան կողմերը մեծ զօրութեամբ կեցած են եւ դէպ ի Բիաչնեցա քաղելու միտք ունին, աս շարժումը արգելելու համար իրենք ալ իրենց զօրքը հոն անոնց դիմացը կենդրոնացուցին: Ռուսի թէ՛ Գաղղիացիք իրենց առջին դիտաւորութիւնը նորէն գլուխ հանելու զէնքն, պէտք էին կամ ձախող ելք եւ կամ գէթ մեծ կոտորած մ'աչքերնին առնուլ: Լուր. Նաբոլէոն աս տեսնելով

մեծ գաղտնութեամբ ու գարմանալի շուտութեամբ գլխաւոր բանակը Մայիսի 30ին Աղբթանդերայէն՝ հիւսիսային կողմը Վերջելի փոխադրեց, որուն դիմացը Աւստրիացիք շատ քիչ էին, ու հոն Բիւսիմիդական բանակին հետ միացաւ, որպէս զի առանց դանդաղելու դեռ Աւստրիացիք չպարտատուած բոլոր զորութեամբ Սեզիա ու Գիչինդ գետերն անցնին ու Միլանի վրայ քայլէ:

Բիւսիմիդեցիք ան կողմերն արդէն Մայիսի 21էն սկսեալ Վերջելիէն ու Գաղալէն ելելով զբեթէ ամէն օր Սեզիա գետին բարձր երկայնութեամբ յարձակումներ կ'ընէին, ու կը ջանային նոյն գետն անցնելու, որն որ ան ժամանակները շատ իջած էր, անանկ որ տեղ տեղ ոտք կրնար անցնուիլ: Բայց այս ճիգն ըստ մեծի մասին պարապի կ'ըլլէր, Բիւսիմիդեցիք կը ստիպուէին ետ քաշուիլ առանց ափ մը երկիր առնելու, առանց քայլ մը յառաջ երթալու: Այսու ամենայնիւ Գոլորնի պատերազմի յայտարարութիւնները մեծաբանութեամբ փառաւոր յաղթութիւններ կ'աւետէին, որոնցմով հազարաւոր Աւստրիացիներ մեռցուցած, գերի բռնած, թնդանօթներ, գէնքեր ու ռազմամթերներ աւար առած կ'ըլլային: Երբոր Գաղղիական զօրքն հիւսիսային կողմն եկաւ ու Բիւսիմիդեցւոց, հետ միացաւ, Վիկտոր Էմմանուէլ թագաւորը՝ Բիւսիմիդեցւոց Գանրոպերին ու Նիլին բանակները կռնակն ունենալով՝ Մայիսի 30ին իր բոլոր զօրքն գլուխն անցած ու սոսկալի փոթորիկ մը նպատաւորուած Սեզիա գետն անցաւ ու Բալեսդրոյ գեղին վրայ յարձակեցաւ, ուր գունդ մը Աւստրիացիք ամրացած կեցած քաջութեամբ դէմ զինեցան, բայց (Տեղ՝ Գաղղիական յարձակման վկայածին պէս) շատ տկար ըլլալով ստիպուեցան ան սաստիկ բազմութեան տեղի տալ ու քաշուիլ: Բալեսդրոյ՝ Սեզիայէն քանի մը քայլ հեռու է, Վերջելիէն Մորգարա տանող ճամբուն վրայ եւ իրեն հաստատուն չենքերով (ինչպէս են Իտալայի բոլոր գեղերն առանց բացառութեան) յամառ պաշտպանութեան մը շատ յարմար: Բիւսիմիդեցիք ըստ կարի անոր մէջ հաստատուեցան, եւ Վիկտոր Էմմանուէլ երկրորդ օրը կանուխ 25.000 զօրք առած կ'ուղէր Ռոպպիայի մէջ Աւստրիացւոց վրայ յարձակիլ: Բայց Յոպել տպարապետի տեղաւոր կանխեց ու Վայկին ու Շապոյի վաշտերը դիմացը խաւրեց: Աւջինը Ռոպպիայէն ելելով՝ յաջողութեամբ Բալեսդրոյ հասաւ ու երբոր թագաւորը Ռոպպիայ երթալու համար մէկ կողմէն գուրս կ'ըլլէր ինք միւս կողմանէ ներս յարձակեցաւ: Բիւսիմիդեցիք տեղւոյն զիրքէն նպատաւորուած սաստիկ դիմակալութիւն ցուցուցին, այսու ամենայնիւ Աւստրիացիք Բալեսդրոյի հարաւային արեւմտեան մասը զրաւեցին: Ասոր մէջն ալ գլխաւոր գործողներն որսորդներն եղան, որոնք ամէն մէկ տունը կ'ուռով առին: Թագաւորը շատ նեղ մտաւ ու ստիպուեցաւ ինք զինք պաշտպանելու միայն նայիլ: Բայց միւս վաշտը որն որ ձախ կողմէն Ռոպպադէն ելելով շատ քիչուր գետնէ մը յառաջ կը շուէր, Գանֆիւնցայի քով Գաղղիացւոց Գորշիւ զօրաբաժինն հանդիպեցաւ, որն որ գետն անցած կ'ուղէր թագաւորին օգնութեան երթալ: Շապոյ ստիպուեցաւ Գաղղիացիներն արդէն չմտնելու համար հոն տեղը ծակատիլ, թէպէտ եւ տեղն իրեն ամենեւին յարմար չէր, որովհետեւ բոլոր զօրքը չէր կրնար պատերազմի ճակատեցնել: Գաղղիացիք հոս տեղը վերջի աստիճանի քաջութեամբ ու վարպետութեամբ պատերազմեցան, իրենց նպատաւորուող էին Սեզիային միւս կողմը գրուած մարտկոցն ու երկրին գիրքը: Երկու կողման կատաղութիւնն անչափի հասած էր որ մաս մաս բաժնուած մարդ մարդու դէմ սուխով ու հրացանի խփով գիրկընդիսան կը կռուէին: Կռիւր շատ անգամ գետի մէջ կը փոխադրուէր, ուստի շատերը խղճուեցան: Ամենէն աւելի սաստիկութեամբ կռուողները Չուալներու 3 գունդն էր, որուն համար Մալէ-Բեօր կ'ըսէ թէ քաջութեան սրանչելիքներ գործեց: Գաղղիացւոց դէմ գործողը գլխաւորաբար Աւստրիացւոց բարձրկէտեղ մը դրած մարտկոց՝ ըլլալով՝ զորն որ առուակ մը կը պաշտպանէր, Չուալները ջրոյն մէջ նետուեցան, սուխներով նոյն մարտկոցը առին: Աւստրիացւոց որսորդներն անոնց առէկ կը պատասխանէին բայց վաշտին հրամանատարը Շապոյ՝ որն որ երկու ձի փոխելու ստիպուեցաւ՝ տեսնելով որ անկարելի է Գաղղիացիներն անկէջ վաճառել՝ հրաման տուաւ որ ետ

քաշուին ու առանց հարձուելու առջի տեղերէն հասան: Ան տեսնը Գաղղիացիք Բալեսդրոյ՝ նեղ մտած թագաւորին օգնութեան վաղեցին, զորն որ Վայկ զօրապետը՝ առանց օգնութեան մնացած ըլլալով՝ ստիպուեցաւ կամաց կամաց պարպել ու շատ աւելի բազմութիւն թշնամեցն թողուլ: Բալեսդրոյի կռիւր շատ արիւնահեղ եղաւ եւ երկու կողմը մեծ կարուստ կրեցին: Էնթեֆառա՝ Գաղղիական լրագիրը գաշնաւորաց կորուստը՝ 1500 վերաւոր ու մեռեալ կը գնէ, որոնցմէ 600ը Չուալ են: Իսկ Աւստրիացւոց կորուստը պաշտօնական ծանուցման* մը նայելով 1427 մեռած ու վիրաւոր եղաւ ու 780 աներեւոյթ եղած, գուցէ գերի ինկած:

Երբոր ասոնք Բալեսդրոյի առջեւ կ'ըլլային միւս կողմանէ Գաղղիացւոց Նիլ զօրապետն իր բանակովը Նովարայի վրայ քայլեց ուր հազիւ 1400 Աւստրիացիք կային, որոնք քիչ մը դէմ գնեցին ետեւ ետ քաշուեցան:

Բալեսդրոյի ու Նովարայի առնուելովը պատերազմի ապարեղ ընդունին կերպարանափոխ եղաւ: Որովհետեւ գաշնաւորք Սեզիայէն ապին ոտնկոխ մը գտնելով՝ բոլոր բանակաւ հոն թափուեցան, բանակը Նովարա փոխադրեցին ու Գիչինդի վրայ կամար ձգեցին Լոմպարտիա յարձակելու համար: Իսկ Աւստրիացւոց աջ թեւը թշնամեցն գլխաւոր բանակին շատ մօտ ըլլալով՝ Յունիսի 2ին՝ անցնելու ստիպուեցաւ, որուն միւս Աւստրիական զօրքն ալ երկրորդ օրն ետեւէն գնաց որպէս զի ամէնը մէկտեղ տեղ մ'ամփոփուին կենդրոնանան ու թող չտան որ թշնամին Աւստրիական սահմանը մտնէ: Սակայն անի աւելի աճապարած էր: Մագ Մահոն զօրապետն իր զօրաբաժնովը Յունիսի 3ին Հիւսիսային կողմը Գուրպիկոյ գեղին դիմացը սկսաւ Գիչինդն անցնիլ, ուր եւ ոչ մէկ Աւստրիացի մը գտաւ: Հազիւ ետքերը աւստրիական Գորտոն զօրաբաժինն երեւցաւ որն որ Պուֆայրոյէն գալով Գուրպիկոյի քով եղած Ռոպպեդոյ գեղը կ'ուղէր բռնել: Մագ Մահոն իր զօրքն անոր վրայ խաւրեց, ու Ռոպպեքէդոյի մէջ արիւնահեղ կռիւ մը սկսաւ: Հոտ ալ մարդ մարդու դէմ սուխներով կը կռուէին: Աւստրիացիք թէպէտ շատ քիչուր էին բայց իրենց ետեւէն դեռ մաս մը ճամբուն վրայ ըլլալով՝ երկայն ատեն դէմ գրին եւ երբոր սպասուած օգնութիւնը չհասաւ ու դիմանալն ալ չկարելի չէր՝ լրագնութեան նորէն տեղի տուին, քաշուեցան: Վերջէն եկան սպասուածները, բայց ոչ ըլլալով առանց ձեռքի գալու ետ դարձան: Երկրորդ օրը Յունիսի 4ին առտուանց կանուխ Մագ Մահոնին բանակը թիկնապահաց որսորդ գունդով մ'ու Սարդինիայի թագաւորին բոլոր բանակովը զօրացած սկսաւ Գուրպիկոյէն Մալենդա ու Պուֆայրոյ գեղերուն վրայ քայլել, երբ որ Պուֆայրոյի քով թիկնապահաց ռաբաժիկ գունդը կամուրջին ձախ գլուխը զրաւած էր եւ Գանրոպերին բանակն ալ անկէջ դիմացն անցնելու համար յառաջ կը քայլէր: Այսօրէն ետքը ժամը 2ին մօտ Պուֆայրոյի քով կռիւն սկսաւ: Դարբոյնն անոնի լրագնաց զօրաբաժին մը Պուֆայրոյ Մագ Մահոնին օգնութեան խաւրեց բայց հոն Աւստրիացիք պատրաստ կենալով՝ կռիւը վերջի տատիճանի կատաղութեամբ սկսաւ: Երկու ժամ կայսրական թիկնապահները չարաչար կրակի դիմացը կեցան ու սաստիկ ջարդ կերան: Չուալ թիկնապահներուն գնդին երեք մասին մէկն ինկաւ: Հոն Գլէր զօրապետը գնդակէ մը մեռաւ ու գրեթէ բոլոր զօրապետները վիրաւորուեցան: Խաբէն Գոն-

* Աւստրիացւոց՝ գլխաւորաբար պաշտօնական գրուածներուն կրնանք ամենայն վստահութեամբ հաւատալ, որովհետեւ ինչպէս որ փորձով տեսնուեցաւ, ինչ որ կը պատմեն ոչ կը շինեն, ոչ կը մեծցնեն եւ ոչ ալ կը պզտիկցնեն: Այլ պակասութիւն մ'որ ունին նէ, առ է որ շատ անգամ քիչ կը պատմեն, այսինքն կը լռեն, կամ ուշ կը պատմեն երբոր հետաքրքրութիւնն արդէն անցած կ'ըլլայ: Իսկ Գաղղիացիք ստախոսութեան մէջ այնչափ անամօթացած էին, որ ոչ նոյն իսկ Գաղղիացի ժողովուրդը չէր կրնար բանի մը յապահովապէս հաւատալ, մինչեւ հարկ եղաւ որ կառավարութիւնը խիստ պատիժներ սպառնայ սուս լըր տարածող լրագիրներուն: Սակայն եւ այնպէս նոյն իսկ պաշտօնական լրագիրները չկրնան դեռ իրենց առջի սովորութիւնը բոլորովին թողուլ:

բույսերին ու Նիկին բանակներն ալ հասան, այսու ամենայնիւ չկրցան կռուին վերջ տալ: Գաղղիացիք շատ նեղ մտած էին ու Ինքեֆառան գաղղիական լրագիրը կ'ըսէ, որ իրենց բանը լմնեցած էր, եթէ իրիկուան դէմ Մաք Մահն զօրապետն իրեն ունեցած հրամանէն դուրս մէկէն յանդուգն խոտորումն մ'ընելով բոլոր իր զօրքովը Մաճենդայի վրայ չյարձակէր: Ան ատեն Աւստրիական զօրքը Պուշկարան թողուց ու Մաճենդայի օգնութեան գնաց: Անոր առջեւը Բոնդէ տի Մաճենդա բռնած տեղը նորէն կատաղի կռիւն ու կոտորածը սկսաւ: Երկու կողմն ալ ան տեղը յամառութեամբ բռնելու ետեւէ կ'իյնային, եօթն անգամ իրարու ձեռքէն յափշտակեցին եւ վերջապէս Գաղղիացւոց ձեռքը մնաց: Պատերազմին դաշտը դիակներով ծածկուեցաւ: Հոս Աւստրիացիք Նաբոլէոնի գիւտով շինուած թնդանօթ մ'աւարտ առին, զորն որ Գաղղիացիք մինչեւ վերջի մարտը պաշտպանեցին. անոր վերաբերած բոլոր զօրքն ինկաւ:

Մի եւ նոյն ատեն Մաճենդայի մէջ ալ նոյնպիսի սաստիկ կոտորած մը կ'ըլլար: Մաք Մահն բոլոր իր զինուորն (40,000ով) զանի բռնելու ետեւէ կ'իյնար, իսկ Աւստրիացիք 14—15000 զօրքով՝ ամենայն յամառութեամբ զանի կը պաշտպանէին: Հոս գունդէ մ'երկու եղած ինկաւ Գաղղիացւոց Էսպրինաս զօրապետը: Մինչեւ հիմակ Աւստրիացւոց բանակէն հազիւ կէսը միայն պատերազմի մէջ մտած էր, մնացածը Բաւարիայի քով եւ ուրիշ հեռաւոր գեղերը կը կենար Պենետէք ու Սլաւոնիոն զօրապետներու տակ: Կիւլայ թնդանօթապետն անմիջապէս հոն վազեց որ զանոնք ալ օգնութեան բերէ: Բայց նոյն միջոցին Մաճենդայի մէջ եղածը՝ ամէն մէկ տուն վերջի աստիճանի քաշութեամբ պաշտպանելէն ետեւ, երբ որ տեսաւ որ օգնութիւնը կ'ուշանայ՝ մեծ կորուստ կրած ու շատ յոգնած ըլլալով՝ բազմութեան տեղի տուաւ ետ քաշուեցաւ: Ասով Պուշկարայի ու Մաճենդայի մէջ տեղը կռուող միւս զօրքը երկու կրակի մէջ իննալով՝ ստիպուեցաւ իրիկուան ժամը 9½ին մտաւոր Ռուպերքոյ գեղը քաշուիլ, ու պատերազմին Գաշտը Գաղղիացւոց թողուլ:

Քիչ մը ետքը Կիւլայ թնդանօթապետը նոր հատուածով մը հասաւ, ու պատրաստուեցաւ երկրորդ օրը պատերազմը շարունակելու: Բայց ետքէն իմանալով որ Մաճենդայէն ելած զօրքը շատ հեռացած է ու դժուարաւ կրնայ պատերազմի մասնակցի ըլլալ՝ բերած զօրքը բանակին ետ քաշուելը պաշտպանելու միայն գործածեց: Ուստի երկրորդ օրը առաւօտ նոյն գունդը Բոնդէ տի Մաճենդայի վրայ խաւրեց, որն որ՝ Գաղղիացիներն անկէք վախճուելով՝ տեղը բռնեց, հաստատուեցաւ: Իւ երրորդ ետքէն Գաղղիական զօրքը Մաճենդայէն ծակուտած սկսաւ յառաջ գալ թող տուաւ ու գլխաւոր բանակին հետ միացաւ, որն որ Ատտա գետին ետեւը քաշուեցաւ Բաւարիայի ու Բիաչենցայի մէջ տեղը: Իսկ Գաղղիացիք մեծ կորուստ կրած ըլլալով չկրցան ետեւէն իննալ ու հալածել:

Աս եղաւ Մաճենդայի ճակատին վերջը, որն որ վերջի դարերու ամենէն արիւնհոգեղներէն մէկն է: Երկու կողմէն կորուստը մեծ եղաւ եւ Լուգ. Նաբոլէոն յաղթութիւնը Կայսրուհին ծանուցած ատեն՝ «Շատ սուղ գնուած է», աւելցուցած է: Գաղղիայի պատերազմի պաշտօնարանն իրենց կորուստը 12,000 մեռել ու վիրաւոր կու տայ ու 1000 գերի: Աս թիւերն առանց վախճալու կրնանք մեծցնել, որովհետեւ Գաղղիացիք երբեք իրենց կորուստը ճիշդ տուած չեն: Երկու զօրապետներն զատ 75 մեծ պաշտօնակալներ կորսնցուցած են գրեթէ բոլոր զօրապետները վերադարձած են, նոյն իսկ Վիկտոր Էմանուէլ թեւը վերջ մ'առաւ: Գանրուիք սպարապետը քիչ մնացած էր գերի կ'իյնար: Իրենց առած աւարը 4 թնդանօթ ու 2 դրօշ է կ'ըսէ Մօնթեֆօր լրագիրը, որն որ, եթէ ան ալ ստոյգ է նէ, այսպիսի ճակատի մը համար շատ քիչ է: Նշան է որ Աւստրիացիք միշտ կարգաւորեալ եղանակաւ ետ կը քաշուէին: Իսկ Աւստրիացւոց կորուստը դեռ յայտնի չէ: Կիւլայ թնդանօթապետը 4—5000ի մօտ պիտ'որ ըլլայ կ'ըսէ, որն որ կարելի է կրկին ալ ըլլայ:

Իսկ ճակատին հետեւութիւնն աս եղաւ որ Աւստրիացիք բոլոր Լոմպարտիան, Բարման ու Մոսենան պարպելով ու զօրքը

Ատտա գետին քով ժողովելով՝ ամառն 9ին սկսան Մինչիո գետին ետեւը քաշուիլ, ուր Կայսրը Վերոնայի մէջ մէկ ուրիշ մեծ բանակ մը կը կազմէ: Քաշանալուական երկրին մէջ ունեցած զօրքն ալ հոն կանչած, է սրով Պոլսեա գաւառը Սարդինիայի հետ միացաւ: Աւստրիացիք Բիաչենցայէն ելելէն յառաջ բերդն ու ամրութիւններն օդը հանեցին: Ասոր վրայ Բարմանի ու Մոսենայի զքերը Հելուետիա փախան ու նոյն գաւառները Վիկտոր Էմանուէլն իրենց թագաւոր հրատարակեցին: Դաշնաւորը ճակատէն ետքը 3 օր դեռ Մաճենդա կեցան, գուցէ Աւստրիացւոց շարժումը դիտելու համար: Հոն դաշտի վրայ Լուգ. Նաբոլէոն Մաք Մահն զօրապետն, որուն հանձնարեց ու յանդուգն ձեռնարկութեամբ միայն յաղթութիւնը վստահեցաւ, սպարապետ ըրաւ ու Մաճենդայի դուռն անուանեց: Ամառն 8ին առաւօտը երկու դաշնակից վեհապետներն իրենց բանակներով բաց մնացած Միլանը մտան, ուր ուրախութիւնն արտաքայլ կարգի էր: Նոյն օրը Միլանցիք Վիկտոր Էմանուէլը Լոմպարտիայի թագաւոր հրատարակեցին: Նաբոլէոն մէկ յայտարարութիւն մը բոլոր Իւրոպական տէրութեանց՝ ուրիշ մ'ալ Խաղաղացոց հանեց, որոնց մէջ կ'իմացնէ որ ինք պարզապէս Խաղաղացոց անկախութիւնը պաշտպանելու համար Խաղաղ մտած է եւ ոչ թէ Գաղղիան մեծցնելու կամ աշխարհակալութեան դիտաւորութեամբ. եւ Խաղաղները կը յորդորէ որ պատերազմի օգնական ըլլան ու վերջ տան: Նոյնպէս Վիկտոր Էմանուէլ ալ յայտարարութիւն մը հանեց, որն որ գրեթէ նոյն բանը կը պարունակէ: Միլանի մէջ ուրախութիւններն ու հանդիսութիւնները վերջ չէին ունենար: Բայց Լուգ. Նաբոլէոն իրեն բանակը կարգի դնելու ու ամրոցացնելու կը ջրաղէր, կ'ըսուի որ 250,000ի հասուցած է: Ամառն 9ին իրեն բանակն արդէն սկսաւ արտորանք դէպ ի Մինչիոյ քաղէ, որպէս զի հոն ալ Աւստրիացիներէն յառաջ կանխէ: Մեկնեանոյի քով Կիւլայի վերջապահ զօրաց հանդիպեցաւ, որոնք քիչ մը կռուելէն ետքը գլխաւոր բանակին քովը քաշուեցան:

Հիմակ Մինչիոյի քովն ան պիտ'որ ըլլայ, ինչ որ մինչեւ հիմայ Մեզիայի քով կ'ըլլար: Միայն պատերազմողներն իրենց խաղը փոխած են: Հոն դաշնաւորը իրենց ամուր բերդերու մէջ ամրացած էին ու Աւստրիացիք յարձակող խաղը կը խաղային. հոս Աւստրիացիք իրենց բերդերուն ետեւը քաշուեցան ու դաշնաւորը յարձակող պիտ'որ ըլլան: Պատերազմի վերջ տալու համար հարկ է որ կամ Աղքեստիքիա, եւ կամ Մինչիոյի բերդերը (Մանդուա, Բեսքերա, Վերոնա, Լենեանոյ) ինքն: Առաջին ուղեցին Աւստրիացիք գլուխ հանել, բայց արգելուեցան մէկ կողմանէ Անգղիայէն որն որ միջնորդ մանելով Աւստրիացւոց Բիեմոնդի մէջ մանելը 48 ժամ ուշացուց, միւս կողմանէ երկինքէն, որն որ 15 օր անդադար հեղեղաբար անձրեւելով անոնց յառաջ երթալն անկարելի ըրաւ: Ան միջոցին Գաղղիացիք Բիեմոնդեցւոց հետ միանալով ու աղէկ պատրաստուելով՝ Աւստրիացիք իրենց քիչուորութեամբ հարկադրած էին գրեթէ պաշտպանողական դիրք մ'առնուլ: Հիմակ դաշնաւորը պիտի ջնանա Մինչիոյի բերդերուն տիրելու: Բայց ինչպէս որ հոն դաշնաւորը, այսպէս ալ հոս Աւստրիացիք իրենց զօրաց աղբեր մօտ են: Աւստրիացւոց դժբախտութեան ուրիշ պատճառ մ'ալ աս է, որ իրենք թշնամի ժողովրդեան մէջ են, որն որ իրենց ամէն շարժումները դաշնաւորաց կը մտնէ. իսկ իրենք անոնց շարժումները դժուարաւ կ'իմանան: Ասով եղած է որ թշնամոյն միայն ու զօրութիւնը չգիտնալով անոր դիմացը միշտ քիչ զօրք հանած են, մինչեւ Մաճենդայի պատերազմի մէջ, ուր դաշնաւորը ամէնը մէկտեղ իր 150,000 օր պատերազմէին, իրենք միայն 70,000 կային. ան ալ հետդհետէ եկած:

 Բանակներու շարժումներն աղէկ իմանալու համար, աշխարհագրական տախտակ մը, անհրաժեշտ հարկաւոր է: Անոր համար Աղբին աս կարօտութիւնը լեցնելու համար Հիւս. Խաղիան, 3 տախտակներով հետդհետէ կը հրատարակենք: